

A stílus kérdései a nyelv- és nemzetstratégiában.

Konferencia a 90 éves Szathmári István professzor tiszteletére

A stilisztika, a stílus az általános iskolában (vitaindító)

BEVEZETÉS

Úgy gondolom, szebb köszöntést nem mondhatnék Szathmári professzor úrnak születésnapja alkalmából, és Önöknek, mint az iskolámban szokásos üdvözlést; így hadd kívánjak áldást, békességet Professzor úrnak és Mindannyiuknak!

A hivatalos felkérés szerint a következő néhány percben vitaindítót hallhatnak az általános iskolai korosztálynál felmerülő stilisztikai, stílustanítási kérdésekkel kapcsolatban.

Voltaképpen nehéz vitát generálni a témáról, hiszen a jelenlévők arra aligha tekintenek vitás kérdésként, hogy fontos szerepe van-e az általános iskolai nevelésnek-oktatásnak gyermekeink stílusformálásában; más részről viszont a megvalósítás módjáról, területeiről, lehetőségeiről minden bizonnyal sok-sok eltérő elképzelés él bennünk.

A következőkben a témával kapcsolatos gondolatébresztő elképzeléseket szeretnék fölvetni. Egy-egy szílat szeretnék kiemelni a téma komplex gombolyagából, és nem csupán a nyelvi területről, hiszen arra is figyelünk kell, milyen legyen az a személy, aki a nyelvet használja.

A rendezvény meghívóján is szereplő mottó – „addig él a magyar, amíg meg tudja oldani” – igazsága, aktualitása, szíven ütött és elgondolkodtatott, mert magyarság és európaiság szintézisének megoldhatósága kézzelfoghatóan égető kérdéssé vált az elmúlt időszak eseményeinek kapcsán. És itt nem csupán a migrációs hullámra gondolhatunk, hanem arra is, hogy a már régóta tapasztalható általánosan jellemző gondolkodásmód és a nemzetben való gondolkodás néha mennyire nehezen egyeztethető össze.

Nem kell ennek feltétlenül így lennie. Beszélgetések során tapasztalom, hogy sokan vagyunk, akik hisszük, hogy lehet és érdemes dolgozni azért a célért, hogy olyan szellemiséget alakítsunk tanítványaink körében, amely harmonikusan illeszkedik a jelenlegi, adott korunkba, ugyanakkor saját nemzeti és emellett emberi identitással, tartással bír (a kettő ugyanis nem létezik egymás nélkül). És bár igen fontos és komoly, életbe vágó téma, amiről szó van, semmiképpen sem érdemes drámai színezetet adni neki, vészharangot kongatni; úgy vélem, egyszerűen tennünk kell, amire módunk van az adott körülmények között, az adott gyerekekkel. Tudomásul kell vennünk, hogy itt és most kell tenni azt, ami a mi dolgunk, és alázattal elfogadni, hogy ami ezen túl van, az nem a mi feladatunk.

Miként függ ez össze a stílus oktatásával, stílusformálással? Úgy, hogy a stílus az nem más, mint létmód, az életvezetés mikéntje. Igen egyszerű tehát a helyzet: „mindössze” az a feladat, hogy megfelelő létmódot tanítsunk az iskolában. Joggal merülhet föl a kérdés, miért az iskolában? Miért nem lehet az iskolának egyszerűen a családi nevelést megtámogató szerepe? Az okok feltárása nem fér bele a jelen időkeretek közé; érdemes inkább fölismerni és egyszerűen elfogadni, hogy ez a helyzet; vállalni a szerepet: az iskolának tudatosan egyre erőteljesebben át kell vennie a nevelés feladatát.

Rátérve konkrétan az általános iskola lehetőségeire:

A) Vallom, hogy (mint annyi minden mást) ezt a fajta nevelést is picitől, természetes folyamatként érdemes felépíteni és ezért bizonyos tényezők kiaknázása igen hatékonyá teszi a stílusformálást ebben a korban:

→ Minél fiatalabb egy gyerek, annál könnyebb motiválni, és az egyik legerősebb motiváció számára a körülötte élő felnőtteknek való megfelelés, még nem a kortársaknak akar elsősorban megfelelni. Ráadásul, ha szeretetteljes érzelmi kapcsolatban van a tanító nével, akkor a neki való megfelelés igénye még a szülőknek való megfelelés igényénél is erősebb lehet.

→ Azután: a gyerek szokásai különösen alsó tagozatos korban még kialakulatlanok, hiszen sok tevékenységgel akkor találkozik először. Itt tehát megtartó szokásrendszereket építhetünk. A szoktatás az egyik legfontosabb feladatunk; a jó szokásrendszer megtartja az embert, mert rendet tart az életvezetésben, biztonságot ad; megteremti a stabil kereteket, amelyet azután a személyiségnek és az adottságoknak megfelelően rugalmasan lehet kitölteni.

→ Nagyjából 6. osztályban kezd átfordulni a gyerek a kortársaknak való megfelelés motivációjának irányába, tehát ekkor már kevésbé hatékony a stílusformálás, ellenben, ha fiatalabb korban kialakult egy szokás, tudás, természetesen belenőtt a gyerek, akkor 7-8. osztályra egy folyamat részeként „beérik”: már büszke arra, hogy értő füle és látó szeme van, bennfentes; tehát különleges kincsként tartják számon az ilyenfajta tudásukat, például hihetetlenül büszkék, amikor rutinosan felismerik a metonímiát és pontosan meg tudják határozni, hogy melyik fajtájával állnak szemben.

B) Kiemelnék három kulcsterületet amelyen az iskolának érzékenységet mutathat és válaszlépéseket tehet a stílusnevelés kérdéseire:

→ Az első ilyen nagy terület a mindennapok stílusa. Ez az általános iskolai korosztálynál szinte az életsemények minden területét lefedi: társadalmi nyelvhasználat, öltözködés, étkezés, ünnepek, nemzeti ünnepek, udvariassági szabályok, vitakultúra és így tovább.

Néhány a sok kezelendő jelenség közül – nem egyedi, hanem általánosan tapasztalt esetekről van szó: a gyerekek nem tudnak például tetszikezni; azután: késsel-villával enni nem természetes még felső tagozatosoknál sem; az ünnepi öltözék fogalmába könnyedén belefér a tornacipő, a kitűrt ing; a Himnusz, a Szózat alatti megfelelő testtartás gyakran nem ismert a gyerekek előtt; fiúknál zsebre tett kézzel köszönni természetes, nem ismerik a kézkikapás-a-zsebből reflexét; vélemények ütköztetésénél gyakran látjuk, hogy tettelegességig fajulnak a dolgok és intenzív kéz- és lábmunka lesz a fő érv.

Néhány gondolat arról, hogy ezen a nagy területen miként érdemes a megfelelő stílust elsajátíttatni:

Mindenekelőtt *példamutatással*, hiszen az egyik alapprobléma, hogy sem otthon, sem a médiában, sem a többi helyen nem látható a helyes viselkedési minta; azután, ha lehet, igyekszünk *megnyerni a szülői házat* partnernek; alapvető módszer a *játékosság* minden életkorban a megfelelő típusú játékformákkal, itt fontos szerepe van például a helyzetgyakorlatoknak. Igen hatékony a jó példa kiemelése, a *dicséret*: A kicsik a dicséretre egymással való nyílt versengéssel reagálnak, a nagyok szemérmes gyakorolgatással, de minden korosztály hatékonyan tanul belőle.

Soha nem érünk viszont el tartós eredményt a megszügyenítéssel, gúnnyal, mert nem adnak belső motivációt, rossz példát ellenben igen. Igyekszünk szem előtt tartani, hogy a módszereink, amelyekkel a hibákat korrigáljuk, szintén stílust tükröznek és formálnak.

→ A második nagy terület az a nyilvánosság előtt való megnyilvánulás képessége, a gondolatok kifejezése kulturált nyelvhasználattal. Ehhez tiszta gondolkodásra, megfelelő szókincsre, szófordulatokra van szükség, és persze gyakorlatra, amihez terepet kell nyújtani. A gyakorlat megszerzéséhez, az ismeretek alapos elsajátításához időre van szükség; szerencsés, ha egy pedagógus nem szenved „lényegvátságban” és bátran szelektál, olyan ismereteket sajátíttat el, amelyeket a gyerek vihet magával egész életében, továbbadhatja, átörökítheti. A minőségi oktatásról van szó a mennyiségi helyett. A kollégáimat mindig arra biztatom, hogy kevesebbet mutassanak meg a gyerekeknek, de azt alaposan

→ A harmadik nagy terület pedig a stilisztika az irodalomtanításban valamint a stílusrétegek használata. Az általános iskolában az alapvető trópusok szerepelnek a tananyagban, és néhány alakzat. Saját gyakorlatomban egy-egy szóképet úgy tanítok, mintha rejtvény lenne, amelyet meg kell fejteni. A hétköznapi szóképek értelmezéséből, lerajzolásából indulunk ki (csigalépcső, a hegy lába, sípcsont és így tovább), aztán ők is alkotnak szóképeket, majd rejtvényként tanulják meg felismerni az irodalmi művekben szereplő képeket. Mivel már ők is részt vettek bizonyos alkotói tevékenységekben, bennfentes ismerősként találkoznak velük.

A stílusrétegek használatánál érdemes említeni, hogy a hasznosíthatatlan, elméleti, csupán felismerésre szorító tudásnak nincs értelme (itt sem); így nem elég felismerni, hogy ez itt publicisztikai szöveg, ez szépirodalmi, ez pedig érvelő, kell, hogy a gyerek maga is tudjon szöveget alkotni a kívánt stílusban, szóban és írásban egyaránt.

LEZÁRÁSként

annyt, hogy hatékony stílusnevelés-oktatás jól képzett, elkötelezett pedagógusokkal lehetséges, akik tudják, hogy kinek-kinek az ő saját kis területén végzett munkája a rá bízott gyerekekkel összeadódik a többiek munkájával; mert gondoljunk bele: nincs olyan személy a társadalmunkban, akire ne lehetnénk hatással, hiszen minden gyerek pedagógusok sorával találkozik, és ha mindenki megteszi a magáét, egyik tanár a másik keze alá, az általános iskola a középiskola keze alá dolgozik, ez nem maradhat eredmény nélkül. A különböző helyeken, különböző pedagógusok által kiművelt gyerekek összessége alkotja a következő kor társadalmát. Ha így gondolkodunk, látjuk, hogy mennyire fontos a szerepünk. És szerencsések vagyunk, ha a felmerülő teendőkre nem problémaként, hanem feladatként tudunk tekinteni.

Érdemes Eszterházy Pál nádor jelmondatát szem előtt tartani: „Őrületség semmit sem tennünk, ha mindent nem tehetünk is.”

A sok „kis” munka összeállhat a „mindenné”, amelynek eredményeképpen igényes, kulturált, kiművelt, széles látókörű, rendszerben gondolkodó, kommunikációképes, a hazájukat megbecsülő polgárok alkothatják a társadalmat.

Köszönöm szépen a figyelmüket!